

Рецензия за кандидатурата на

доцент Тодор Христов

В конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“

По направление 2.1 Филология (Теория и история на литературата – теория на литературата)

За обявения конкурс се явява само един кандидат. Прегледах документите и намирам, че те напълно отговарят на изискванията.

Кандидатът, доц. Тодор Христов, е утвърден учен, извоювал свое оригинално място в полето между литературата и социалните науки. Както се вижда от приложените документи, той е автор на многобройни публикации в престижни български и международни издания. Двете докторски дисертации, които е защитил (по теория на литературата и по социология), говорят за широкия периметър на интересите му. Лекциите на Христов са сред любимите на студентите, а участията му в научни форуми у нас и в чужбина винаги се посрещат с голям интерес. Прекрасните ми лични ми впечатления от него са свързани с работата ни в мрежата за културни изследвания, където той винаги е оригинален и провокативен. Христов участва и в много други изследователски общности - международната мрежа за изследване на конспиративните теории, института за критически изследванияи др.

Запазената марка в изследователската работа на доц. Христов е през анализ на литературни и пара-литературни текстове да поставя важни социални и политически проблеми. Текста той превръща в поле за антропологически анализ, който от своя страна отваря пространство за фундаментални философски питання.Пример за този подход е статията му върху нашумелия през 90 автор на „вулгарни“ романи Христо Калчев, въвел публичността ни конспиративното мислене във времето на прехода.Журналистически публикации дават на автора материал за анализ настраха от франкмасоните в българската съдебна система.През творчеството на Алеко Константинов пък ще бъде поставена темата за България и големия свят, който сякаш се отдалечава колкото повече го приближаваме. Сред темите, към през годините е работил Христов, са социалистическото наследство, селските бунтове, възприемането на задължеността в обществото, понятието за истина във всекидневието. Водеща

нишка в работата му ще открием още в първата му докторска дисертация – това е темата за границите на литературността, един вид саморефлексия върху текста като негов основен изследователски терен.

Представената за конкурса монография „Врява и ярост. Археология на домашния скандал“ (издателство на СУ, 2021) подхожда със същия метод към съвсем нов материал – отношенията в семейството. Авторът отново се насочва към разнородни текстове, много от които не са останали в литературната памет – забравени повести и пиеси, писма на читатели и журналистически публикации, съвети за добър семеен живот, отречени научни теории. Този огромен по обем материал изгражда първата линия в монографията – реконструкция на семейните отношения от Възраждането до времето на социализма през онези микрокризи в съвместния живот, които представляват домашните скандали. Става дума за една тройна история: от една страна ни се представят еволюцията на самите отношения, от друга – начина, по който различни автори ги представят, от трета – какви идеи се появяват за тяхното усъвършенстване.

Семейният скандал, представен в различните текстове, е пряко свързан с развитието на отношението между половете. Мъжкото господство е безусловна норма във възрожденската литература, когатодискурсивните и емоционални роли на половете са ясно разграничени – мъжът налага нормата, жената се противи и плаче, но бива озаптена. На мъжко-женските конфликти се гледа хумористично, те най-често са към раздела „забава“.

С модернизацията на обществото в края на 19 век накризите в семейните отношения започва да се гледа по-сериозно. В тях все по-настоятелно започват да се намесват институциите или просто общественото мнение, които успокояват конфликтите, а с това започват признават на жената определени права. През първата половина на 20ти век, до голяма степен под влияние на запада, отношенията в двойката започват да се медикализират. „Шумът“, който поражда конфликтите, се приписва на психически разстройства (актуални за тогавашната наука) като неврастенията и хистерията, а също алкохолизма, наследствената обремененост.

Марксистката книжнина вижда като причина за неравенството на половете социалните причини – класовия произход, образованието, условията. Жената може да бъде равна на мъжа само ако има професия и стане независима от него в материално

отношение. Ако за буржоазната наука работещата жена е риск за дисфункционалност на семейството, сега е обратното, дисфункционална е двойката, където работи само единият. Но въпреки сериозния напредък в мястото на жената, от анализа на Христов разбираме, че това освобождение е всъщност е двусмислено – конфликтите в семейството остават, защото патриархалният ред не бърза да си отиде, а и обещаните социални промени не се случват точно така както са замислени. Красноречив е примерът с анализирания роман „Отклонение“ на Блага Димитрова, където „любовната революция“ на героинята не може да се обясни с рационален анализ на условията и отива отвъд добронамерените съвети на околните. Парадоксът се съдържа в самото понятие за свобода, въведено в отношенията на любовна зависимост от другия – тема, към която монографията ще се връща не веднъж.

Стъпил върху този исторически анализ на семейните конфликти („с погледа на непознат“, както сам се изразява 239), в края на работата си авторът изгражда втората линия на монографията си: теоретичен анализ на страстната реч, която характеризира всяко близко човешко взаимоотношение. „Домашните скандали са нещо повече от конфликти. Те са реч... която прелива от нещо, което не може да се каже. То няма стойност на истина или право поради това няма смисъла.“ „Те предизвикат такива неща, които остават под прага на смисленото като въздишки, стонове, викове, ярост.“

192

Това нещо под (или над?) прага на смисленото, Христов нарича страстна реч: онази част от комуникацията, която прелива отвъд езика – жестове, прекомерно висок тон, празни, пренатоварени фрази, асоциативни скокове, нелогични мълчания. Христов внимателно анализира многобройни примери за това как в различни текстове функционира тя: наглед разбираемият диалог между съпрузите, всъщност съдържа нещо повече, нещо неразбираемо, което още заглавието той е нарекъл „врява и ярост“ по прочутия цитат от „Макбет“.

Авторът не иска да сведе това неразбираемо страстно нещо до някакво дълбинно обяснение, някакво „всъщност“, чрез което да ни го „преведе“. Отказва например – след обстоен анализ - да тръгне по пътя на психоанализата и да търси в него симптом или грешка, изразна несъзнавани желания. Удвояването на рационално разбираемата комуникация с подобен страстен поток за Христов е заложено в самата същност на междучовешките отношения. Страстната реч за него няма статут на истина

или неистина, тя е перформативен акт (по Остин-Сърл): валидността му се определя от правото на партньора и да го извърши. А това право е резултат от конвенциите в различните общества и епохи. Но Христов прави още една крачка: в случая на семейните скандали конвенцията не е завинаги дадена, тя се импровизира – създава я говорителя със страстния си речеви акт.

Оттук се оказва, че няма защо семейният скандал се интерпретира не като решение на някакъв въпрос или достигане до знание. Страстната реч импровизира конвенция – тя е успешна тогава, когато накара другия да ми отговори със страст (209). Тя целенасочен „срив на езика“, но и вид паресия, по Фуко, която кара партньора ми да отговори сега, да влезе с мен в емоционално отношение и преди всичко да признае правото ми да говоря. Това кара автора да стигне до извода, че всекидневието е политически феномен: една нестихваща борба за правото да се говори (240), да съществуваме в очите на другия.

В послеслов са анализирани различни подходи при терапия за семейни конфликти.

Монографичният труд на доц. Христов впечатлява с богатството на изследвания материал, точните анализи, а и това, че дава нов живот на позабравени текстове. Направен е оригинален синтез от различни подходи към една на глед проста ситуация, каквато е семейния скандал: от литературознание и философия, от психотерапия и езиковедството, история на половете и социология. Работата задава оригинална посока за бъдещи изследвания върху всекидневието – като метод за използване на дискурсивния материал и с въведените нови понятия като страстна реч, импровизиране на конвенции, шум и др. Нека спомена и впечатляващата философска, социологическа, литературоведска, психоаналитична и т.н. литература, на която се позовава изследването.

Въз основа на всичко казано дотук, убедено подкрепям кандидатурата на доц. Христов за заемане на академичната длъжност „професор“ по горепосоченото направление. Пред нас е изграден учен със собствен стил и принос в българската наука.

София 21 02 2022

Проф. д-н Ивайло Дичев